

ISSN 1331-7768 (Print)
ISSN 1331-7776 (Online)
UDC 63

aCS

CROATIA

**AGRICULTURAE
CONSPECTUS
SCIENTIFICUS**

**POLJOPRIVREDNA
ZNANSTVENA
SMOTRA**

VOLUMEN 64 BROJ 1 1999

<http://www.agr.hr/smotra/>

Aspirations of the Pupils and the Students of Agricultural Schools and Faculties towards Family Farming in Croatia

Đurđica ŽUTINIĆ

SUMMARY

In the paper are presented the results of empirical investigation about professional wishes and purposes of pupils and students of agricultural schools and faculties towards family farming in Croatia. The basic aim of investigation has been to find out and analyze relations and connections among the factors which determined readiness of Youth who are educated for agricultural professions, to work and earn on "vital" family farms. According to results, the author was strengthened that Youths aspiration towards family farming and their interest for professional charier on farms, depend of social surroundings where they are and theirs expectations of social-economic conditions of village and agriculture (what global society offer) .

KEY WORDS

**family farming, pupils of agricultural schools,
students of agricultural faculties, "professional" orientation**

e-mail: dzutinic@agr.hr
Department of Agricultural Economist and Rural Sociology
Faculty of Agriculture University of Zagreb
Svetošimunska cesta 25, 10000 Zagreb, Croatia
Received: July 27, 1998

Profesionalna orijentacija učenika i studenata poljoprivrednih škola i fakulteta prema obiteljskoj poljoprivredi

Đurđica ŽUTINIĆ

SAŽETAK

U radu su prikazani rezultati empirijskoga istraživanja o profesionalnim željama i namjerama učenika i studenta poljoprivrednih škola i fakulteta u Hrvatskoj prema obiteljskoj poljoprivredi. Osnovni cilj istraživanja bio je ustanoviti i analizirati odnose i veze među činiteljima što određuju spremnost mladih koji se školuju za poljoprivredno zanimanje da rade i privređuju na vitalnom obiteljskom gospodarstvu. Na osnovi rezultata ustanovili smo da će odnos mladih prema obiteljskoj poljoprivredi kao i njihova spremnost za profesionalnom karijerom na (vitalnom) obiteljskom gospodarstvu značajno ovisiti o socijalnom okružju iz kojeg mladež dolazi i očekivanom razinom društveno-gospodarskih uvjeta na selu i u poljoprivredi (ono što zajednica nudi).

KLJUČNE RIJEČI

obiteljska poljoprivreda, “profesionalna” orijentacija, studenti poljoprivrednih fakulteta, učenici poljoprivrednih škola

e-mail: dzutinic@agr.hr
Zavod za ekonomiku poljoprivrede i agrarnu sociologiju
Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Svetošimunska 25, 10000 Zagreb, Hrvatska
Primljeno: 27. srpnja 1998.

UVOD

Današnje obiteljsko gospodarstvo u Hrvatskoj stavljeno je u podvojen položaj. S jedne strane, dobiva stožerno mjesto u strategiji razvitka poljoprivrede, dok je, s druge strane lišeno ključnog potencijala – mladoga, obrazovanog poljoprivrednika. Ova ambivalentnost prvotno je izraz stručnijeg pristupa koji teži razvitku gospodarski učinkovitije hrvatske poljoprivrede (suvremeno opremljeno i mehanizirano obiteljsko gospodarstvo većih zemljišnih površina) te odraz i posljedica odnosa i ideoloških predrasuda bivšeg sustava prema privatnoj poljoprivredi (bijeg najvitalnije radne snage).

Broj poljoprivrednog stanovništva smanjuje se apsolutno i relativno te ono danas ima značajke rezidualne skupine u ukupnom stanovništvu. Unatoč tomu što poljoprivredno aktivno stanovništvo još čini značajnu skupinu u ukupnoj zaposlenosti (13 posto), njegova struktura, po dobi, spolu i obrazovanju ne obećava značajniji napredak u pogledu modernizacije obiteljskog gospodarstva i prilagodbe novim, tržišnim uvjetima. Većina je ove populacije u poodmakloj životnoj dobi, a biološko podmlađivanje gotovo je simbolično što bitno narušava vitalnost ovog djela stanovništva po fiziološkim (samoobnavljanje) fizičkim (smanjena radna sposobnost) i mentalnim obilježjima (nesklonost inovacijama i inovatorstvu). Odlazak mladih ljudi iz poljoprivrede prouzročio je suženu socijalnu reprodukciju seljačkih gospodarstava, koja je istovremeno slijedila nepovoljna kretanja u poljoprivrednoj populaciji. U Hrvatskoj se u razdoblju od 1960.-1991. godine neprekidno smanjuje broj obiteljskih gospodarstava. Istodobno se povećava broj gospodarstava s razmjerno malim zemljišnim površinama (dijeljenjem među nasljednicima nepoljoprivrednicima) i smanjuje broj sa većim zemljišnim površinama. Zbog mijenjanja socioprofessionalnog sastava kućanstva koja imaju gospodarstvo, opada udio gospodarstava koja se pretežno oslanjaju na poljoprivredne izvore prihoda, te se istovremeno povećava udio gospodarstava koji predstavljaju zanemarljive proizvodne jedinice.

PREDMET I CILJ ISTRAŽIVANJA

S gledišta radne snage u hrvatskoj poljoprivredi ključni problem jest nepovoljna kvalitativna struktura poljoprivrednika - profesionalizirani kadar koji će se uspješno prilagoditi suvremenim poticajima u

poljoprivrednoj proizvodnji i biti sposoban uhvatiti se u koštac s oštrom konkurencijom na tržištu. U politici društveno-gospodarskog razvitka u kojoj poljoprivreda zauzima stožerno mjesto, zanemarivanje ove spoznaje može imati mnoge ekonomske i socijalne posljedice jer kakvoća ljudskog potencijala nedvojbeno postaje temeljni činitelj tog razvitka.

Veliku pozornost u traženju odgovora na ova pitanja zaslužuje i problem profesionalne "stabilizacije" mladih poljoprivrednih stručnjaka na obiteljskim posjedima. To je i središnja tema ovoga rada. Je li obiteljsko gospodarstvo kao temeljna okosnica razvitka poljoprivrede profesionalni izazov za mlada čovjeka?

Osnovni cilj istraživanja bio je analizirati i ustanoviti odnose i veze među činiteljima što određuju spremnost mladih koji se školuju za poljoprivredno zanimanje da rade i privređuju na vitalnom obiteljskom gospodarstvu.¹

Polazeći od pretpostavke da bi poželjni kontigent radne snage za obavljanje poslova na (vitalnom) obiteljskom gospodarstvu, ponajprije valjalo regrutirati iz skupine mladeži koja se školuje za takvo zanimanje, istraživanje smo usmjerili na srednjoškolsku i studentsku populaciju koja je pri završetku školovanja. Izbor ove skupine određen je i činjenicom što ona već ima izgrađene prosudbe o svojoj profesionalnoj orijentaciji² pa tako i jasnije izgrađen odnos prema obiteljskoj poljoprivredi.

Temeljna hipoteza koju želimo provjeriti ovim empirijskim istraživanjem glasi.

Na ponašanje mladih u tijeku njihovih priprema za buduće zvanje i poljoprivredno zanimanje kao i na spremnost za profesionalnom karijerom na (vitalnom) obiteljskom gospodarstvu značajno utječe: a) socijalna sredina iz kojeg mladež dolazi, b) kakvoća motivacijskog činitelja u izboru poljoprivredne škole (fakulteta) i stupanj identifikacije s budućim zvanjem i zanimanjem i c) očekivana razina društveno-gospodarskih uvjeta na selu i u poljoprivredi (ono što zajednica nudi).

PREGLED LITERATURE

Literaturu, s obzirom na sadržaj ovoga istraživanja možemo okvirno podijeliti u nekoliko tematskih dijelova. Prvu skupinu čine radovi koji istražuju seosku mladež radi općeg uvida u njihov društveni položaj i

¹ Pod pojmom vitalno gospodarstvo ili "životno sposobno" gospodarstvo podrazumijevamo napredna i suvremeno opremljena, komercijalna, specijalizirana obiteljska gospodarstva većih površina i nosive kompetencije. Nosiva kompetencija podrazumijeva kakvoću ljudskih potencijala (kao unutrašnjih resursa gospodarstva), to jest njihovu sposobnost i obrazovanje za prihvaćanje i primjenu novih tehnika i tehnologija i poduzetničkih akcija (upravljanje, planiranje, vrednovanje učinaka, kompetitivnost i sl.). Budući da ova odrednica podrazumijeva uspješno gospodarstvo, a takvih zapravo nema (ili ih ima vrlo malo), odrednicu možemo shvatiti kao razvojnu i dinamičnu.

² Sociološki, orijentaciju možemo odrediti kao odnos pojedinca ili skupine pojedinaca prema nekom željenom cilju (u ovom slučaju profesionalnom). Po tome, koncept "orijentacija" čine tri analitička sastojka: 1) Pojedinač ili skupina s biološkim, psihološkim i socijalnim obilježjima po kojima se međusobno razlikuju; 2) orijentacija (želje, namjere, interesi) i 3) socijalni objekt (cilj). (Opširniju pojmovnu definiciju vidi u Kuvlevsky, Bealer, 1966:265-276, i Dilić, 1971:14) U ovom istraživanju pojmom profesionalna orijentacija koristimo se kao oblikom ponašanja pojedinaca ili skupine koji naznačuje njihove buduće profesionalne namjere (sinteza interesa, želja i konkretne aktualne situacije) prema obiteljskoj poljoprivredi. U normativnom značenju profesionalna orijentacija jest sustav društvene i stručne pomoći koja se pruža pojedincu da donese profesionalnu odluku u tijeku njegova profesionalnog razvitka (Marušić, 1986:7).

profesionalnu orijentaciju. To je široki opus Dilića (1977, 1989), svakako najboljeg poznavaoa problematike seoske mladeži u nas. Nalazi njegovih dugogodišnjih empirijskih istraživanja o profesionalnoj pokretljivosti i orijentaciji i društvenom položaju seoske mladeži potvrđuju da iznimno mali broj mladih bira poljoprivredno zanimanje. Mladež koja ostaje na obiteljskom gospodarstvu, čini nestabilnu profesionalnu skupinu koja je podložna osipanju, a to znači, čim ispuni minimalne uvjete za prijelaz u drugo zanimanje, napušta poljoprivredu. Niska razina obrazovanja, a ne uvjerenje da obiteljsko gospodarstvo jamči povoljniju društvenu i profesionalnu budućnost osnovni je činitelj "izbora" mladih za ovo zanimanje. Do istih spoznaja dolazi i Defilippis (1984) na primjeru seoske mladeži u Dalmaciji. Brkić i Kušan (1988) također, na temelju empirijskih nalaza u četiri sela u Hrvatskoj, konstatirali su da su profesionalne aspiracije mladih na selu okrenute prema nepoljoprivrednim zanimanjima, iako, za razliku od prijašnjih nalaza, mladež pokazuje veći interes za život na selu.

Od strane literature, vrijedna su pozornosti, istraživanja Plancka (1968, 1983), posebice longitudinalno istraživanje položaja i aspiracija seoske mladeži u Njemačkoj, Kuvlevskoga (1975), koji razmatra društveni položaj, aspiracije i obrasce ponašanja seoske mladeži u SAD, istraživanja Gasson (1969, 1991) o socijalno-psihološkoj dimenziji izbora poljoprivrede kao zanimanja, radovi Sewella i Oresteina (1965) o utjecaju lokalne zajednice (sela) na izbor profesije, Sewella i sur. (1969, 1970) o utjecaju socio-ekonomskog položaja obitelji na profesionalne aspiracije djece, Lichtera i sur. (1993) koji zaključuju da nisko obrazovanje roditelja, povezano s njihovim ekonomskim mogućnostima u ruralnim naseljima, uvelike ograničava obrazovne želje i mogućnosti njihove djece, što ima daljnje posljedice na opći razvitak obrazovnog kapitala na selu.

Profesionalno ponašanje studenta, njihov odnos prema studiju i zvanju, predmet je proučavanja nekoliko autora, npr. Martića (1967), Brkića (1976), Serdara i Previšića (1977), Biškupa (1992, 1993) koji istražuje profil, stavove i mišljenja studenata šumarskog fakulteta o studiju i zvanju te istraživanje Brkića i Žutinić (1996) o odnosu studenata Agronomskog fakulteta prema obiteljskoj poljoprivredi. Od stranih istraživanja, spomenimo istraživanje Gurin (1970) koja, s pomoću multivarijantne metode, ispituje kako se mijenjaju profesionalna opredjeljenja studenata na koledžu pod utjecajem aktualne situacije, te istraživanje Drewa i Astina (1972) koji na studentskoj populaciji testiraju nekoliko različitih teorijskih pristupa u tumačenju profesionalnih opredjeljenja. Pri tome ukazuju na veliku važnost dviju teorija: relativne teorije podrijetla (relative deprivation theory) i teorije utjecaja sredine (environmental-pressure theory) koje profesionalne aspiracije mladih tumače utjecajem postojećih prilika (oskudice) i pritiska iz neposredne okoline. Potom istraživanje Spaetha (1977) koji istražuje utjecaj spola na profesionalno opredjeljenje studenata, Griffina i Alexandera (1978) koji ispituju utjecaj profesionalnog

položaja roditelja u izboru fakulteta, Kastsillisa i Rubinsona (1990) koji dokazuju vezu socioekonomskog položaja roditelja i uspjeha na fakultetu.

IZVORI PODATAKA I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Osnovna metoda u našem istraživanju jest anketna metoda. U istraživanju je za izbor učeničkog uzorka bio primijenjen tip stratificiranoga, kvotnog uzorka, a u izboru broja jedinica u studentskoj populaciji, namjerni uzorak. Anketom je bilo ispitano 509 učenika i 300 studenata. Provedena je u svibnju 1995. u poljoprivrednim školama, a u lipnju na poljo-privrednim fakultetima u Hrvatskoj.

Podaci su podvrgnuti multivarijantnoj analizi, odnosno modelu faktorske analize na zajedničke faktore (Thurstoneov model)³ Za interpretaciju uzete su u obzir samo one varijable kojih saturacija na latentnim dimenzijama (faktorima) iznosi više od 0.4. Za utvrđivanje odnosa prediktorskih dimenzija (latentni faktori nezavisnih varijabli) i kriterijskih (latentni faktori zavisnih varijabli) izračunali smo koeficijente multiple korelacije (R) i koeficijente determinacije (D).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Osnovne socioekonomske odrednice učenika i studenata

Prvi korak u strukturalnoj rasčlambi bio je utvrditi društveno-ekonomske odrednice ispitanika koji po polaznoj pretpostavci determiniraju njihovo profesionalno opredjeljenje i orijentaciju prema vitalnom obiteljskom gospodarstvu. Zato smo u proces faktorizacije uključili skalu obilježja s pomoću koje smo odredili društveni položaja ispitanika. Iz reducirane matrice interkorelacija varijabli ekstrahirano je u skupini učenika pet latentnih dimenzija ili faktora koje objašnjavaju zajedno 65.0 posto ukupne varijance.

Prvom latentnom dimenzijom objašnjeno je 31.7 posto ukupne varijance, a prema sadržaju čestica možemo ju nazvati *Aktualni položaj učenika u obiteljskoj poljoprivredi*. Radi se o skupini učenika koji žive na obiteljskom posjedu, roditelji im se bave poljoprivrednom proizvodnjom na vlastitom imanju, a u obavljanju tih poslova pomažu i djeca (učenici). Ova dimenzija samo potvrđuje rezultate dobivene bivarijantnom analizom o značajnom utjecaju ranije stečenih iskustava (sudjelovanje u radu na gospodarstvu, tradicionalizam profesije) i ambijetalnog kruga (obiteljsko gospodarstvo, selo i sl.) na (profesionalni

³ Faktorska analiza jest skup matematičko-statističkih postupaka koji omogućuju da se u većem broju varijabli među kojima postoji povezanost, ustanovi manji broj temeljnih varijabli-faktora koji objašnjavaju tu povezanost (Fulgosi, 1979:4). U faktorskoj analizi zajedničkih faktora nismo zainteresirani za točnu reprodukciju ukupne varijance svake promatrane varijable. U toj analizi ponajprije nas zanimaju odnosi među varijablama i njihova povezanost, odnosno samo onaj dio njihove ukupne varijance koji je zajednički svim varijablama ili

izbor ispitanika za poljoprivrednu školu što će vjerojatno snažnije utjecati i na njegov budući profesionalni život, odnosno na orijentaciju prema vitalnom poljoprivrednom gospodarstvu. Faktor tumači osam varijabli od kojih je projekcija varijable posjedovanje imanja najvažnija (najviši koeficijent korelacije).

Slijedeći faktor (faktor 2) koji uvjetno možemo imenovati kao *Profesionalni položaj roditelja*, uključuje u sebi školsku spremu i zanimanja oba roditelja. Snažna podudarnost obrazovne i kvalifikacijske strukture roditelja već je opažena u prijašnjim istraživanjima o socijalnom položaju mladih. Profesionalno-edukativan položaj roditelja već je standardna ali u svakom pogledu najvažnija okosnica generalnoga socijalnog statusa obitelji. Međutim, zanimljivo je da niski edukativni položaj majke čini najznačajnije zasićenje na ovome faktoru. Kako ova dimenzija objašnjava relativno mali udio ukupne varijance, to govori da niži profesionalni položaj roditelja, kao pokazatelj statusnog obilježja učenika koji se školuju na poljoprivrednim školama, ipak gubi na značenju.

Treći faktor nazvali smo *Dopunski (povremeni) rad u poljoprivredi*, a uključuje dvije varijable, i to: povremeni rad majke i oca na poslovima u poljoprivredi. Radi se, naime, o skupini učenika čiji su roditelji profesionalno vezani za druge djelatnosti i tek se povremeno bave poljoprivrednom, a imanje, najčešće malih površina, služi isključivo kao dodatni izvor prihoda ili u rekreacijske svrhe.

Četvrtu dimenziju nazvali smo *Profesionalni uspjeh učenika*, a čine ga dvije varijable i to uspjeh u srednjoj i osmogodišnjoj školi kojim je objašnjeno relativno mali postotak (7.7 posto) ukupne varijance, ali s visokim koeficijentom korelacije. Bivarijantnom analizom ustvrdili smo da postignut uspjeh u osnovnoj školi bitno ne generira vrstu motiva u izboru poljoprivredne škole, ali je očito da postoji povezanost između uspjeha u osmogodišnjoj školi i uspjeha u srednjoj.

Posljednji, peti faktor, kojega smo nazvali *Tradicija bavljenja poljoprivredom u obitelji*, objašnjava najmanji postotak ukupne varijance. U njegovu strukturu uključene su četiri varijable, a sadržajno upućuju na tradiciju bavljenja poljoprivredom u obitelji. Profesionalni tradicionalizam u poljoprivrednoj proizvodnji prisutan je u obiteljima obaju roditelja ispitanih učenika (djed po ocu i djed po majci), ali je izraženiji generacijski kontinuitet po muškoj liniji budući da preostale dvije čestice koje tvore ovaj faktor, ispitanikov otac stalno se bavi poljoprivredom i spol ispitanika s negativnim je predznakom.⁴

Matrica korelacija tih pet faktora pokazuje da ne postoji izrazita korelacija među njima. Najviša korelacija zabilježena je između drugoga (F 3) i petog (F 5) faktora i iznosi .238. Utvrđena (slaba) veza pokazuje određenu povezanost profesionalnog položaja roditelja i

poljoprivredne tradicije u obitelji (djed po ocu i djed po majci bili su poljoprivrednici na vlastitom imanju) ali i spola ispitanika koji zasićuje peti faktor. Po relativno niskoj vezi (korelacije su bliske nuli) među ostalim faktorima možemo zaključiti da postoje pet različitih odrednica koje skiciraju društveno-ekonomski položaj učenika. Pretpostavljamo da će prve tri dimenzije (aktualni položaj učenika u obiteljskoj poljoprivredi, povremeni rad roditelja u poljoprivredi i profesionalni uspjeh učenika, potpuno neovisne u ovom faktorskom prostoru) biti i različito projicirane na percepcije i stavove prema obiteljskoj poljoprivredi i životu na selu u odnosu na preostale dvije dimenzije.

Isti je postupak primijenjen i na drugom, studentskom uzorku gdje je također izdvojeno pet latentnih dimenzija ili faktora koji označuju temeljne odrednice socioekonomskog položaja studentske populacije koja studira na poljoprivrednim fakultetima i višim poljoprivrednim školama. Oni objašnjavaju 58.7 posto ukupne varijance. Iako se radi o gotovo istom instrumentariju za utvrđivanje socijalno-ekonomskog položaja, postoje razlike između tih skupina.

Prvom latentnom dimenzijom (faktor 1) koje je sadržaj vrlo konzistentan, objašnjen je najveći postotak ukupne varijance. To pokazuje da još uvijek bitnu odrednicu društveno-ekonomskog položaja studenata poljoprivrednih fakulteta i viših škola određuje obiteljski posjed i njegova obilježja, (prije) stečena iskustva u poljoprivredi (sudjelovanje u radu i donošenju odluka u gospodarstvu) i položaj roditelja u poljoprivredi. Taj faktor objašnjava 27.7 posto ukupne varijance, a po sastavu mjernih varijabli vrlo je sličan prvom faktoru u učeničkom uzorku te smo ga nazvali istim imenom *Aktualni položaj studenta u obiteljskoj poljoprivredi*. Najveću saturaciju u njemu ima participacija ispitanika u radu na obiteljskom gospodarstvu, imanje kao vlasnička kategorija i ekonomska obilježja gospodarstva kao što je tržišna usmjerenost i veličina posjeda. Radi se o podskupini studenata ruralne provenijencije, roditelji kojih egzistenciju pretežno ili dopunski ostavaruju u poljoprivredi.

Drugi faktor (*Profesionalni položaj roditelja*), kojim je objašnjeno 12.0 posto ukupne varijance, po sastavu kao i u učeničkom uzorku, određuje profesionalni položaj roditelja. Ovdje je nešto važniji utjecaj obrazovanja oba roditelja nego utjecaj zanimanja, dok u učeničkom uzorku najveće zasićenje ima školsko obrazovanje i zanimanje majke. Iako sa nešto nižim koeficijentom korelacije, ovom je faktoru pridružena i varijabla koja obilježava značajke mjesta u kojem obitelj živi, a to upućuje da je profesionalni položaj (nepoljoprivredna zanimanja) roditelja studentske populacije više determiniran i mjestom obitavanja obitelji nego učenički uzorak.

Dodatni rad u poljoprivredi, kao treća dimenzija socioekonomske odrednice studenata, po sastavu je ista trećem faktoru u učeničkom uzorku. Četvrti faktor uvjetno možemo nazvati *Poljoprivredno obrazovanje*, a uključuje četiri varijable nešto niže saturacije, od koje

⁴ Negativni preznak ukazuje na manju važnost obilježja u vezi sa sadržajem koji zasićuje faktor (dimenziju). U ovom se slučaju radi o ženskim ispitanicima.

su dvije negativnog smjera. Najistaknutija varijabla jest vrsta srednje škole koju je ispitanik (student) završio, zatim po visini zasićenja slijedi uspjeh na studiju (koeficijent korelacije s negativnim predznakom), stupanj i usmjerenje na studiju (također s negativnim predznakom), nešto niže zasićenosti u odnosu na prethodne dvije varijable. Ovaj faktor upućuje na svojevrstne razlike među studentima u pogledu formalnog obrazovanja prije studija i postignutog uspjeha u tijeku studija. Razlike se očituju u skupini ispitanika koja je završila poljoprivrednu školu i onih koji su završili drugu vrstu srednje škole, što ima utjecaj i na postignut uspjeh u studiju, a posredno utječe i na izabrani stupanj i usmjerenje. Naime, ispitanici s prethodnim poljoprivrednim obrazovanjem polučuju nešto slabiji uspjeh na studiju, a najčešće se opredjeljuju za dvogodišnji studij (VI stupanj) i za ratarski i stočarski smjer.

Peta odrednica kao samostalna dimenzija dosta je po sadržaju srodna prethodnom, četvrtom faktoru. Određuju je uspjeh ispitanika u srednjoj školi, spol, i dvije već spomenute varijable: stupanj na studiju i usmjerenje, pri čemu se donekle promijenila njihova istaknutost (viši koeficijenti korelacije i negativni predznak na varijabli stupanj). Uvjetno, ovu dimenziju možemo imenovati kao *Uspjeh u srednjoj školi i stupanj na studiju*. Za razliku od učeničkog uzorka u kojem smo utvrdili povezanost uspjeha u osmogodišnjoj i poljoprivrednoj školi, u studentskom uzorku postignuti se uspjeh u srednjoj školi nužno ne odražava i na fakultetu. On je, s obzirom na zasićenje na ovom faktoru, ovisan o spolu ispitanika, stupnju i usmjerenju na studiju.⁵

Matrica korelacije ovih faktora ukazuje na njihovu samostalnost jer je utvrđena samo jedna važnija (.264) korelacija između prve i treće dimenzije. Ostale korelacije među faktorima bliske su nuli, iz čega proistječe da studenti poljoprivrednih fakulteta i viših škola, prema demografskim i socioekonomskim odrednicama ne čine koherentnu skupinu već međusobno razdvojene podskupine. Njih prema važnosti pojedinih promatranih varijabli razdvaja obiteljski posjed (kao egzistencijalna ili rekreacijska jedinica) i u cjelini profesionalni položaj obitelji s naglašenijim profesionalno-edukativnim položajem majke. Nešto slabiji utjecaj u diferenciranju studentske populacije ima prethodno srednjoškolsko poljoprivredno obrazovanje i uspjeh ispitanika na studiju, usmjerenje (ratarsko i stočarsko u odnosu na ostala) i stupanj na studiju (VI ili VII).

⁵ Na temelju kontigencijskih tablica dobivenih ukrštavanjem varijable postignut uspjeh na studiju i drugih obilježja, pokazalo se da studentice postižu bolje rezultate od svojih muških kolega. Utvrđeno je također da studenti na sedmom stupnju postižu bolji uspjeh od studenata na šestom stupnju. Na Agronomskom fakultetu u Zagrebu, studenti su uspješniji od svojih kolega na osječkom fakultetu i Višoj školi u Križevcima.

Latentna struktura zavisnih varijabli u učeničkom uzorku

Postupku faktorske analize, na oba uzorka, podvrgnuli smo i setove zavisnih varijabli, s pomoću koje smo nastojali dobiti precizniju strukturalnu rasčlambu stavova, namjera i očekivanja mladih glede obiteljske poljoprivrede, profesionalizacije poljoprivrede i sela kao mjesta života i rada. Latentnu strukturu zavisnih varijabli u učeničkom uzorku čini osam faktora kojima je objašnjeno 56.9 posto ukupne varijance, relativno konzistentne strukture.

Prvi faktor čine odgovori učenika koji ukazuju na stupanj važnosti pojedinih uvjeta da mladi čovjek prihvati posao na selu. Imenovali smo ga kao *Percepcija poželjnih uvjeta za rad na selu*. Stvaranje povoljnijih radnih uvjeta, odnosno otvaranja radnih mjesta primjerenih obrazovanju mladih, odgovarajući mentalitet ljudi na selu, rješavanje stambenog prostora, mogućnosti za zanimljiv i kreativan posao, najbitnije su pretpostavke za povratak mladih na selo. Slijede potom povoljne mogućnosti za školovanje djece, mogućnosti za ostvarenje visokoga osobnog dohotka, primjereni ekološki uvjeti, razvijenija infrastruktura i bolja komunikacijska povezanost s gradom. Radi se o ispitanicima koji, da bi prihvatili posao na selu, smatraju da im ono treba pružiti (navedene) odgovarajuće društveno-gospodarske pogodnosti.

Drugi je faktor prema sadržaju varijabli koje ga zasićuju, imenovan kao *Društveno-ekonomske pretpostavke za rad na (vitalnom) obiteljskom gospodarstvu*. Prema mišljenjima ispitanika, važni uvjeti za mlada čovjeka da se odluči za rad na obiteljskom gospodarstvu jesu socijalne i ekonomske naravi. Zanimljivo je da veću važnost učenici daju socijalnim uvjetima (nešto viša zasićenja na ovom faktoru) kao što je zajamčena socijalna sigurnost za stare poljoprivrednike (povoljne mirovine, domovi za poljoprivrednike i sl.), povoljniji društveni ugled poljoprivrednika, razvijenost kulturnih sadržaja. Od ekonomskih čimbenika najvažniji je da mladi čovjek dobije povoljne kredite za kupnju dovoljno zemljišta i za investiranje u gospodarske zgrade i strojeve.

Slijedeću latentnu dimenziju (faktor 3) u ovom faktorskom prostoru tumače šest varijabli koje po svom sadržaju naznačuju spremnost ispitanika (učenika) da upravlja i radi na vitalnom, obiteljskom gospodarstvu te smo ga imenovali *Orijentacijom prema vitalnom obiteljskom gospodarstvu*. Uz prethodne dvije dimenzije smatramo ga najrelevantnijim za istraživanu problematiku jer najpreciznije izražava profesionalnu orijentaciju ispitivane populacije prema obiteljskoj poljoprivredi. Radi se o učenicima koji su spremni živjeti i raditi na selu i rado bi pristali da upravljaju i rade na vitalnom obiteljskom gospodarstvu. To su učenici koji žele unaprijediti obiteljski posjed, zainteresirani su za osnivanje vlastitog gospodarstva ili poduzeća, a sa sadašnjim iskustvom ponovno bi se upisali u poljoprivrednu školu. Motiv za upis u poljoprivredu školu bila je sklonost i ljubav prema poljoprivredi (intrinzični motiv).

Četvrti i peti faktor, po svojoj strukturi, govore o dva potpuno suprotna mišljenja ispitanika u pogledu ostvarivanja uspješne karijere. Dio ispitanika (faktor 4) ostvarenje svojih profesionalnih želja i životnih ciljeva ponajprije vidi u mogućnosti samoizražavanja, razvitku vlastitih sposobnosti i u dobrom profesionalnom obrazovanju. Ovaj smo faktor imenovali kao *Samoizražavanje i razvitak osobnih sposobnosti*.⁶ Dio mladih u učeničkom uzorku, suprotno toj podskupini, mišljenja je da uspješna perspektiva mlada čovjeka najprije ovisi o materijalnim vrijednostima kao što je nasljedstvo, imetak, povoljna ženidba/udaja i u šansama za zapošljavanje u inozemstvu. Prema sadržaju mjernih varijabli ovaj smo faktor nazvali *Materijalistička orijentacija u ostvarenju životnih ciljeva*.

Sljedeće dvije dimenzije (faktor 6 i 7) koje objašnjavaju latentni prostor zavisnih varijabli u ovome uzorku, također su po sadržaju vrlo srodne. Šesti faktor što smo ga imenovali kao *Motiv za izbor škole i usmjerenja* objašnjava tri mjerene varijable, vrsta motiva pri upisu u školu i na usmjerenje i prosudba stručne osposobljenosti za buduće zanimanje. Radi se o skupini motiviranijih učenika, podjednako motiviranih za poljoprivrednu školu i usmjerenje koje su izabrali, koji pozitivno ocjenjuju funkciju škole u stručnom osposobljavanju za buduće zanimanje. Sedmim faktorom dobivamo odgovor na pitanje: Kakvo bi zanimanje preporučili svojoj djeci? Ono propituje stupanj identifikacije učenika s izabranim zanimanjem. Ovo, po faktorskom zasićenju maloj skupini, pripadaju ispitanici koji bi svojoj djeci preporučili neko od poljoprivrednih zanimanja i time pokazuju viši stupanj socijalizacije s izabranom školom.

Zadnji, osmi faktor, izražava stavove ispitanika (učenika) u pogledu profesionalizacije poljoprivrede na obiteljskom gospodarstvu. Zasićuju ga odgovori na pitanja o potrebnoj školskoj spremi za poljoprivrednika, o stručnim sadržajima i praktičnim znanjima potrebnim obiteljskom gospodarstvu koji nedostaju u sadašnjem programu poljoprivredne škole, i pitanje o dobi nasljednika za preuzimanje poljoprivrednog gospodarstva. Prema ovim mjernim varijablama nazvali smo ga *Profesionalizacija u poljoprivredi*. Radi se o učenicima koji ističu potrebu za višom školskom naobrazbom poljoprivrednika (srednja poljoprivredna škola i tečaj o ekonomici upravljanja gospodarstvom) ili fakultetska naobrazba (poljoprivredni fakultet ili viša poljoprivredna škola), koji kao osnovni nedostatak u programima poljo-privredne škole ističu nedostatak praktičnih vježbi za primjenu stečenih stručnih sadržaja i koji su mišljenja da bi do svoje tridesete godine nasljednik trebao preuzeti upravljanje gospodarstvom.

⁶ Razvitak novih tehnologija, kompjutorizacija i moderni informacijski sustav snažno utječe na socijalizaciju mladih, mijenjajući kulturne i radne standarde. Potrebe novih naraštaja prepoznatljivije su u širenju takozvanih "postmaterijalističkih vrijednosti" u kojima se u području radnih vrijednosti kao najvažnije ističu: sposobnost, samorealizacija, kreativnost, osobni razvoj i sl. (Štimac, 1991:98).

Drugim rječima, ovu podskupinu čine učenici koji se pozitivno odnose prema profesionalizaciji poljoprivrede na obiteljskom gospodarstvu.

Latentna struktura zavisnih varijabli u studentskom uzorku

U studentskom uzorku latentnu strukturu zavisnih varijabli zasićuje deset dimenzija (faktora) kojima je objašnjeno 59.2 posto ukupne varijance. Očito je da je ispitana studentska populacija u pogledu svojih profesionalnih namjera, stavova i odnosa prema obiteljskoj poljoprivredi manje homogena nego u učeničkoj populaciji. Predočena faktorska struktura zavisnih varijabli (primijenjen isti instrumentarij) različita je u odnosu na učenički uzorak kako po sadržaju i broju faktora tako i po stupnju važnosti mjernih varijabli i varijanci koju objašnjavaju.

Prva dimenzija (*Percepcija poželjnih uvjeta za rad na selu*) po sadržaju je veoma srodna prvom faktoru u učeničkom uzorku ali se razlikuje prema stupnju važnosti pojedinih poželjnih uvjeta za rad na selu. Da bi prihvatili posao u nekom seoskom naselju za studente je najvažniji uvjet riješeno stambeno pitanje dok su za učenike to povoljni radni uvjeti. To je posve logično jer su učenici mlađi i ne osjećaju važnost tog problema jer žive s roditeljima i zacijelo ne misle ozbiljno na brak. Studentska populacija manje pridaje važnosti mentalitetu ljudi na selu (najniži koeficijent korelacije), a isto tako posve je izostala važnost lokacije sela prema geografsko-klimatskim uvjetima.

Struktura drugog faktora (*Samoizražavanje i razvitak sposobnosti*) po sadržaju potpuno odgovara četvrtom faktoru u učeničkom uzorku. Ovaj faktor pokazuje da dio studentske populacije pridaje veliku važnost budućem poslu u kojem će do izražaja dolaziti njihova samostalnost, inicijativnost i kreativnost uz mogućnost i daljnjeg samoobrazovanja za profesiju za koju su se opredijelili.

Treća (*Socijalne pretpostavke za rad na obiteljskom gospodarstvu*) i četvrta dimenzija (*Ekonomske pretpostavke za rad na obiteljskom gospodarstvu*) opisuje stupanj važnosti pojedinih uvjeta da bi se mladi čovjek odlučio raditi i upravljati vitalnim obiteljskim gospodarstvom. U pogledu ovog pitanja pojavile su se dvije prosudbe. U prvoj podskupini (faktor 3), studenti su mišljenja da je nužno stvoriti socijalne preduvjete kako bi se mladi odlučili za rad na obiteljskom gospodarstvu (kao što su blizina naselja s odgovarajućom razinom kulturnih sadržaja, povoljniji društveni ugled poljoprivrednika, socijalna sigurnost za stare poljoprivrednike i mogućnost da nasljednik dobiva plaću za svoj rad prije preuzimanja imanja). Druga podskupina (faktor 4) veći značaj daje stvaranju ekonomskih preduvjeta za rad na obiteljskom gospodarstvu od kojih su, prema stupnju važnosti, prvi povoljni krediti za kupnju zemljišta i za investiranje u gospodarstvo, veličina gospodarstva koja omogućuje učinkovitiju upotrebu suvremene tehnike i tehnologije i sigurniji plasman

poljoprivrednih proizvoda. I ta podskupina studenata daje važnost socijalnoj sigurnost za stare poljoprivrednike.

Peti faktor (*Interes za vitalno obiteljsko gospodarstvo*), zasićuju četiri varijable koje opisuju kakvoću motiva u izboru fakulteta (intrinzični motivi), spremnost ispitanika da radi i upravlja vitalnim gospodarstvom (hipotetičko gospodarstvo), spremnost da nakon završenog studija živi i radi na selu i stupanj identifikacije sa sadašnjim studijem. Naime, radi se o skupini studenta koja bi veoma rado, ako joj se pruži prilika, prihvatila raditi i voditi vlastito vitalno obiteljsko gospodarstvo, koja izražava spremnost za život i rad na selu i koja bi se, sa sadašnjim iskustvom, ponovno upisala na isti studij.

Strukturu šestog faktora što smo ga imenovali *Materijalistička orijentacija u ostvarenje životnih ciljeva* čine samo dvije varijable, ali relativno visokih korelacija. Za razliku od drugog faktora kojega zasićuju odgovori što pridaju najveću važnost samoizražavanju i razvitku osobnih sposobnosti, ovaj faktor opisuje važnost materijalnih uvjeta u ostvarenju životnih i profesionalnih ciljeva kao što su nasljedstvo i imetak te povoljna ženidba i udaja. Za dio studenta ovo su polazišta za uspješnu perspektivu.

Sljedeću, sedmu dimenziju, koju smo nazvali *Inozemstvo kao poželjno mjesto rada* objašnjavaju tri mjerne varijable. Prva sadržava odgovore ispitanika koji prosuđuju da je inozemstvo najvažnija pretpostavka za ostvarenje uspješne karijere. Drugu varijablu zasićuju prosudbe u pogledu perspektive zapošljavanja agronoma ili poljoprivrednih inženjera, a treća opisuje odgovore u kojem bi se mjestu ispitanici najradije zaposlili poslije studija. Ovu podskupinu čine studenti koji su prilično skeptični u pogledu zapošljavanja nakon završenog školovanja u mjestu odakle potječu, srednjom ocjenom (ni malom ni velikom) ocjenjuju perspektivnost zapošljavanja inženjera na usmjerenju koje studiraju te ako bi im se pružila prilika rado bi prihvatili zaposlenje u inozemstvu.

Osmi faktor (*Praksa za obiteljsko gospodarstvo i procjena osobne stručnosti*) ove latentne strukture tumači subjektivni doživljaj stručne pripremljenosti za buduće zanimanje, koji je povezan s kakvoćom motiva u izboru usmjerenja na studiju i koji opisuje, prema mišljenju ispitanika, stručne sadržaje i praktična znanja o obiteljskom gospodarstvu što nedostaju sadašnjem programu studija. Radi se o ispitanicima koji kao glavni nedostatak u sadašnjem programu studija (više škole) ističu praktični dio nastave koja je slabo ili neprimjereno organizirana (neprimjerena obiteljskom gospodarstvu), ali unatoč tomu, prema vlastitim prosudbama, smatraju da su oni dovoljno stručno (u teorijskom pogledu) pripremljeni za buduće zanimanje.

Prema strukturi mjernih varijabli, deveti faktor imenovali smo kao *Interes za preuzimanje roditeljskog posjeda*. Uz peti faktor (*Interes za vitalno obiteljsko gospodarstvo*), smatramo ga najvažnijim za opis profesionalne orijentacije studenata prema obiteljskoj

poljoprivredi. Ovaj podskup čine studenti, koji nakon završenog studija kane osnovati gospodarstvo (manji udio ispitanika jer je koeficijent korelacije negativnog predznaka), koji su spremni preuzeti gospodarstvo roditelja i na njemu organizirati modernu i rentabilnu proizvodnju i koji bi ponovno, sa sadašnjim iskustvom izabrali poljoprivredni fakultet (višu školu). Zanimljivo je da varijabla "identifikacija sa studijem" zasićuje i peti faktor, što pokazuje viši stupanj socijalizacije s fakultetom onih studenata koji su profesionalno orijentirani vitalnoj obiteljskoj poljoprivredi.

Posljednji, deseti faktor, što smo ga imenovali *Profesionalizacijom poljoprivrede*, srodan je osmom faktoru u učeničkom uzorku. On odražava pozitivne stavove studenata glede profesionalizacije u poljoprivredi, kao što je zalaganje za više oblike obrazovanja za poljoprivrednike i preuzimanje upravljanja obiteljskog gospodarstva u mlađoj životnoj dobi. Ovaj faktor zasićuje, sa nešto nižim koeficijentom korelacije i pozitivna ocjena ispitanika o stručnoj pripremljenosti na fakultetu ili višoj školi za buduće zanimanje.

Testiranje hipoteze

Osnovna namjera za primjenu faktorske analize na setove zavisnih (promatranih) varijabli bilo je utvrditi manji broj interpretabilnih faktora ili dimenzija koje zasićuju mnoštvo odgovora ispitanika, odgovora koji neposredno ili posredno govore o njihovoj profesionalnoj orijentaciji prema obiteljskoj poljoprivredi. Na učeničkom uzorku ona je proizvela osam dimenzija koje su podvrgnute multiploj korelaciji radi utvrđivanja njihovih međusobnih odnosa. Jedina korelacija u oba smjera utvrđena je između drugoga i trećeg faktora. Kao što smo rekli, drugi faktor u učeničkom uzorku zasićuju odgovori koji prosuđuju važnost pojedinih socijalnih i ekonomski uvjeta za rad na vitalnom obiteljskom gospodarstvu, a treći, najneposrednije opisuje buduće profesionalno ponašanje učenika prema obiteljskoj poljoprivredi. Iz ove utvrđene veze ($R = .866$) moguće je zaključiti da je stvaranje primjerenih ekonomskih, a posebice socijalnih uvjeta za rad na vitalnom obiteljskom gospodarstvu, dakle ono što učenici očekuju od društvene zajednice, neposredno vezano za njihove namjere da u doglednoj budućnosti svoja stručna znanja primijene na vlastitom obiteljskom gospodarstvu. Orijeentacija prema obiteljskoj poljoprivredi tih učenika u neposrednoj je vezi i s njihovim očekivanjima da selo kao mjesto života i rada treba pružiti primjerene uvjete mladima ($R = -.640$), ali i njihovih težnji da u budućem radu mogu razviti svoje sposobnosti i samostalnost, to jest da njihov posao bude kreativan, interesantan i uvažan ($R = .605$).

Šesti faktor koji opisuje kakvoću motiva u izboru poljoprivredne škole i usmjerenja, koji će po našoj polaznoj pretpostavci utjecati na profesionalnu orijentaciju učenika prema obiteljskoj poljoprivredi, pokazao se statistički manje značajnim jer je utvrđena veza relativno slaba ($R = .308$). Drugim riječima, očito

je da podskupina intrinzično motiviranih učenika za poljoprivrednu školu i usmjerenje, ne pokazuje (zasad) veći interes za obiteljsku poljoprivredu u odnosu na ekstrinzično i nemotivirane učenike.⁷ Kakvoća motiva u izboru škole i usmjerenja (faktor 6) pokazala je visoku korelaciju ($R=.746$) s petim faktorom (Materijalistička orijentacija u ostvarenje životnih ciljeva), što možemo objasniti visokim udjelom ekstrinzično motiviranih ispitanika u učeničkom uzorku.

vitalnom gospodarstvu možemo povezati i s materijalističkim orijentacijama u ostvarenju životnih ciljeva ($R=.676$).

Možemo zaključiti da je naša polazna pretpostavka kako će spremnost mladih da rade i upravljaju vitalnim obiteljskim gospodarstvom uvelike ovisiti i od njihovih očekivanja o primjerenj razini društveno-gospodarskih uvjeta (ono što bi zajednica trebala ponuditi) opravdana. Međutim, ova je veza posve izostala na

Tablica 1. Odnosi između odrednica društveno-ekonomskog položaja učenika i latentnih dimenzija zavisnih varijabli
Table 1. Relations between determinants of social-economic status of pupils and latent dimensions of dependent variables

Prediktorski faktori (faktori nezavisnih varijabli) Prediction factors (factors of independent variables)	Kriterijski faktori- (faktori zavisnih varijabli) Criterion factors- (factors of dependent variables)							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Faktor 1-Factor 1	<u>.25908</u>	.20480	<u>.54719</u>	.15354	.04079	<u>.30308</u>	.08893	.02501
Faktor 2-Factor 2	.19977	.09116	.15066	.00928	.11918	.05420	.03968	.13129
Faktor 3-Factor 3	<u>.25295</u>	<u>.20559</u>	.05657	.18353	.08343	.09698	.09417	.08172
Faktor 4-Factor 4	.13640	.17219	.12391	<u>.20037</u>	<u>.20285</u>	.15250	.06634	.12976
Faktor 5-Factor 5	<u>.27032</u>	.14279	<u>.35499</u>	.07812	.11169	<u>.24241</u>	.07560	.10696

Podvučeni su statistički važniji koeficijenti multiple korelacije ($R > .2$)
 Statistical significantly coefficient of multiple correlation ($R > .2$) are underlined

Tablica 2. Odnosi između odrednica društveno-ekonom. položaja studenata i latentnih dimenzija zavisnih varijabli
Table 2. Relations between determinants of social-economic status of students and latent dimensions of dependent variables

Prediktorski faktori (faktori nezavisnih varijabli) Prediction factors (factors of independent variables)	Kriterijski faktori- (faktori zavisnih varijabli) Criterion factors- (factors of dependent variables)									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Faktor 1-Factor 1	<u>.27879</u>	.15011	.08373	.08990	<u>.27903</u>	.11234	.07812	.18123	<u>.55838</u>	.13066
Faktor 2-Factor 2	<u>.22457</u>	.08132	.18537	.07369	.09273	.04573	.06321	.18552	.15186	.03265
Faktor 3-Factor 3	<u>.27176</u>	.07128	.18379	.04189	.07664	.05536	.13692	.02273	<u>.31699</u>	.03806
Faktor 4-Factor 4	.15960	.09264	.13691	.03858	<u>.31234</u>	.09269	.05127	.06273	.07547	.03674
Faktor 5-Factor 5	<u>.23630</u>	.14690	.11522	.05789	.10870	.06586	.03813	.07107	.08345	.08371

Podvučeni su statistički važniji koeficijenti multiple korelacije ($R > .2$)
 Statistical significantly coefficient of multiple correlation ($R > .2$) are underlined

Iz interkorelacijskih veza među opisanim faktorima u studentskom uzorku možemo zaključiti da, kao i u učeničkom uzorku, postoji visoka povezanost ($R=.709$) između stavova studenata koji visoko ocjenjuju važnost socijalnih uvjeta da bi mlad čovjek prihvatio raditi i upravljati vitalnim obiteljskim gospodarstvom ($F 3$) i profesionalne orijentacije prema vitalnom poljoprivrednom gospodarstvu ($F 5$). Relativno slabiju vezu ustanovili smo među stavovima studenata koji daju veću važnost ekonomskim uvjetima (kredit i sl.) i interesa za vitalno gospodarstvo ($R=.400$), a izostala je, pomalo neočekivano, ta veza s važnošću poželjnih uvjeta za rad i život na selu. Interes studenata prema

devetom faktoru koji opisuje interes studenata za preuzimanje i unapređenje roditeljskog posjeda. Poglavitno se radi o skupini studenata koji žive na malim obiteljskim imanjima ili njihovi roditelji posjeduju vikend-zemljište. Bivarijantnom analizom utvrdili smo da je 47 posto studenata zainteresirano da preuzme obiteljski posjed. Međutim, u toj skupini, više od dvije trećine, mada je spremno preuzeti gospodarstvo, smatraju da će to ovisiti i o ekonomskim uvjetima (kredit i sl.). Suočeni sa stvarnošću (malo imanje i nepovoljni krediti), ne čudi što svoju budućnost vežu uz inozemstvo i materijalističku orijentaciju.

Od pet prediktorskih faktora koji opisuju temeljne odrednice socioekonomskog položaja učenika, regresijska analiza pokazala je stanovite rezultate na prvih šest kriterijskih faktora (tablica 1).

⁷ Bivarijantna analiza također je pokazala da motivacijski činitelj ne determinira profesionalne mamjere mladih nakon završene škole kao ni njihov interes za (hipotetičko) vitalno gospodarstvo, te predočen odnos samo potvrđuje te nalaze.

Najveći doprinos u tumačenju kriterijske varijable koja najneposrednije izražava profesionalnu orijentaciju učenika poljoprivrednih škola prema obiteljskoj poljoprivredi (F_3) imaju dva prediktora nezavisnih varijabli i to, aktualni položaj ispitanika u obiteljskoj poljoprivredi s relativno snažnom utvrdivom vezom ($R=.547$, $D=.299$, $Sg=.841$) i tradicija bavljenja poljoprivredom u obitelji sa nešto manjim utjecajem ($R=.355$, $D=.117$, $Sg=.939$). Druga odrednica koja determinira profesionalnu orijentaciju učenika prema obiteljskoj poljoprivredi jest tradicija poljoprivrede u obitelji. Manifestne varijable koje zasićuju drugi prediktorski faktor (tradicija bavljenja poljoprivredom) pokazuju na generacijski kontinuitet u bavljenju poljoprivrednim poslovima (zanimanja) po muškoj liniji (djed po ocu bavio se poljoprivredom, otac se pretežito bavi poljoprivredom, muški ispitanici). Na osnovi ove utvrđene veze možemo zaključiti da učenici, muškarci u čijim obiteljima postoji tradicija poljoprivrednog zanimanja, određeniji su u svojim namjerama da nastave taj kontinuitet na obiteljskom gospodarstvu.

Od pet temeljnih odrednica (prediktori) socioekonomskog položaja studenta, regresijska analiza pokazala je izvjesne rezultate samo na tri kriterijske varijable (tablica 2).

Prvi prediktor koji opisuje aktualni položaj studenata u obiteljskoj poljoprivredi, najjače je povezan s kriterijskom varijablom koja opisuje interes ispitanika za preuzimanje roditeljskog posjeda ($R=.558$, $D=.312$, $Sg=.832$). Povremeni rad roditelja u poljoprivredi kao treća odrednica socioekonomskog položaja studenata determinira njihov interes u pogledu preuzimanja roditeljskog posjeda ($R=.317$, $D=.047$, $Sg=.981$) što znači da među ispitanicima čiji su roditelji nepoljoprivrednici postoji interes da u doglednoj budućnosti preuzmu i unaprijede roditeljsko imanje.

Prethodno poljoprivredno obrazovanje također determinira profesionalnu orijentaciju studenata prema vitalnom obiteljskom gospodarstvu (poduzeću) ($R=.312$, $D=.045$, $Sg=.982$). Drugim riječima, oni studenti koji su prije upisa na poljoprivredni fakultet ili višu poljoprivrednu školu završili srednju poljoprivrednu ili srodnu (veterinarska i sl.) školu, u profesionalnim planovima više su okrenuti obiteljskoj poljoprivredi u odnosu na one koji su završili druge škole (gimnazije i sl.).

RASPRAVA

Rezultati analize pokazali su za obje ispitane skupine da su mladi koji žive na obiteljskim gospodarstvima i koji imaju koliko-toliko materijalne preduvjete za rad na gospodarstvu, čvršći u svojim profesionalnim opredjeljenjima prema obiteljskoj poljoprivredi. Povezanost profesionalne orijentacije prema obiteljskoj poljoprivredi i života na selu pokazuje u ovim skupinama uspješnu profesionalnu socijalizaciju, mada i studenti, koji nisu toliko određeni u svojim profesionalnim namjerama prema obiteljskoj poljoprivredi pokazuje interes za život i rad na selu.

Poželjni koncept gospodarskog razvitka u poljoprivredi mora se temeljiti na promišljenoj politici, uvažavajući kakvoću ljudskog čimbenika kao jednog od važnog i središnjeg poticatelja tog razvitka. Mladi (budući) stručnjaci pokazuju volju, a i imaju potrebno obrazovanje da se odlučujuće upuste u modernizaciju hrvatske poljoprivrede. Oni su sigurno najvažniji činitelj u brzom i racionalnijoj profesionalizaciji poljoprivrede, ali i važan čimbenik u revitalizaciji hrvatskog sela. Agrarna politika koja često zanemaruje kakvoću ljudskih činitelja u poljoprivredi, trebala bi biti selektivnija u tom pogledu. U tom pogledu, trebalo bi poreznom politikom (visokim stupnjem olakšica) poticati koncentraciju poljoprivrednog zemljišta, oslanjajući se i na međunarodna iskustva. Budući da je danas veliki dio nosilaca nasljedstva zemljišta izvan poljoprivrede i sela (koji egzistencijalno ne ovise o zemlji) važno je također za ovaj dio nosilaca poreznom politikom poskupiti poljoprivredno (obrađivo) zemljište te ih tako poticati na prodaju ili najam zainteresiranim poljoprivrednim stručnjacima. To znači dati prioritet mladim poljoprivrednim stručnjacima na obiteljskim gospodarstvima, a i onima koji nemaju posjeda ali pokazuju interes i želju za profesionalnom karijerom na poljoprivrednom gospodarstvu. U tom pogledu, trebalo bi materijalno (povoljni, dugoročni krediti, prednost u zakupu, koncesiji i kupnji zemljišta, i sl.) poduprijeti ove stručnjake. Vjerujemo da bi u budućnosti ta gospodarstva bila i temelj generacijskog kontinuiteta u bavljenju poljoprivredom, što znači da bi uz društvenu podršku, u kojoj je najvažnija uloga škole, poljoprivredna obitelj primjerenog materijalnog i društvenog položaja, odigrala pozitivnu ulogu u socijalizaciji potomaka u odnosu na selo i poljoprivredu.

Rezultati u profesionalizaciji obiteljske poljoprivrede mogu se postići trajnijom akcijom na temelju detaljnijeg poznavanja stvarnosti i kretanja koje se u njoj očituju. Očito je da se mnogi problemi, posebice kada se radi o stvaranju primjerenih uvjeta za rad i život na selu, što traži visoka materijalna ulaganja, ne mogu riješiti odmah nego tek postupno, a to traži učinkovitiju agrarnu i ruralnu politiku.

ZAKLJUČCI

Na osnovi predočenih rezultata možemo zaključiti:

1. Razina postojanosti profesionalne orijentacije učenika i studenata prema obiteljskoj poljoprivredi nije nezavisna od socijalnog okružja iz kojega mladež dolazi. Profesionalno stabilnija u ovoj orijentaciji jest skupina učenika čiji socioekonomski položaj određuje sadašnji položaj ispitanika u obiteljskoj poljoprivredi i nešto manje tradicija poljoprivrednog zanimanja u obitelji. U studentskom uzorku, određenija u profesionalnoj orijentaciji prema obiteljskoj poljoprivredi jest ona skupina kojoj je društveno-ekonomski položaj determiniran trenutnim položajem u obiteljskoj poljoprivredi nešto manje skupina kojoj se roditelji povremeno bave poljoprivredom i oni koji

su prije upisa na fakultet (ili višu školu) završili poljoprivrednu školu .

2. Kakvoća motivacijskog činitelja (intrinzični motiv) u izboru poljoprivredne škole bitno ne određuje profesionalnu orijentaciju učenika prema obiteljskoj poljoprivredi , a posve je nevažna u skupini studenata koji su određeni u profesionalnoj orijentaciji prema obiteljskom gospodarstvu.
3. Profesionalna orijentacija učenika prema obiteljskoj poljoprivredi, determinirana je i njihovim očekivanjima u pogledu stvaranja primjerenih društveno-ekonomskih uvjeta za rad na obiteljskom gospodarstvu kao i socijalno-gospodarskih uvjeta za život na selu. Ustanovili smo i visoku povezanost profesionalne orijentacije studenata i njihovih očekivanja u pogledu socijalnih pretpostavki za rad na vitalnom gospodarstvu, a nešto slabiju vezu s poželjnim ekonomskim pretpostavkama , dok je ova veza izostala sa percepcijom poželjnih uvjeta za rad i život na selu. Drugim riječima, ovim ispitanicima prioritetnije je da globalno društvo osigura socijalne pretpostavke za obiteljsku poljoprivredu od kojih su najvažniji socijalna sigurnost za stare poljoprivrednike, povoljniji društveni ugled poljoprivrednika i sl.

Na temelju rezultata možemo zaključiti da je većim djelom potvrđena naša hipoteza. Profesionalna orijentacija učenika i studenata poljoprivrednih škola i fakulteta u Hrvatskoj uvelike ovisi o socijalnom okružju (vanjske odrednice) iz koje mladež dolazi, bitno ne ovisi o kakvoći motiva u izboru poljoprivredne škole i fakulteta, a znatno ovisi o očekivanoj razini društveno-gospodarskih uvjeta u poljoprivredi i selu (ono što bi globalno društvo trebalo ponuditi mladim poljoprivrednim stručnjacima).

LITERATURA

- ASTIN, A. W., DREW, D. E. (1982): Undergraduate Aspirations: A Test of Several Theories, *The American Journal of Sociology*, Vol.77, No. 6, str. 1151-1164
- BIŠKUP, J. (1993): Studenti šumarstva, Šumarski fakultet , Zagreb
- BRKIĆ, S., KUŠAN, V. (1988): Profesionalne orijentacije mladih na selu, *Sociologija sela*, br. 101/102, IDIS, Zagreb, str. 285-295
- BRKIĆ, S., Đ., ŽUTINIĆ, (1995): The Students of Agronomy and Family Farming, XVI Congress of the ESRS, Contributed Papers, Prague
- DEFILIPPIS, J. (1984): Seoska omladina Dalmacije - o poljoprivredi, *Sociologija sela* br. 83/86, IDIS, Zagreb, str. 49-60
- DILIĆ, E., i sur. (1977): Seoska omladina danas, IDIS, Centar za sociologiju sela, Zagreb
- DILIĆ, E. (1989): Sociologijski aspekti ruralnog razvoja, IDIS, Zagreb
- DOWNEY, B. D. (1995): Family Size, Parental Resources, and Childs Education, *American Sociological Review*, Vol. 60, No. 5, str. 746-761
- DREW, D. E., ASTIN, A. W. (1972): Undergraduate Aspiration: A Test of Several Theories , *American Journal of Sociology*, vol. 77, br. 6, str. 1151-1164
- FULGOSI, A. (1988): Faktorska analiza, Školska knjiga, Zagreb
- GASSON, RUTH (1969): The Choice of Farming as an Occupation, *Sociologia Ruralis*, Vol. IX, No. 2, Gorcum Assen , The Netherland, str. 145-166
- GRIFFIN, L. J., ALEXANDER, K. L. (1978): Schooling and Socioeconomic Attainments: High School and College Influences, *American Journal of Sociology*, Vol. 84, No. 2, str. 319-347
- GURIN, PATRICA (1970): Motivation and Aspirations of Southern Negro College Youth, *The American Journal of Sociology*, Vol.75, No 4 str. 607-632
- HANNAN, D. F. (1969): Migration Motives and Migration Differentials among Irish Rural Youth, *Sociologia Ruralis*, Vol. IX , No. 3, VanGorcum-Assen, str. 195-220
- KAŠTILLIS, J., RUBINSON, R. (1990): Cultural Capital, Student Achivment, and Education Reproduction: The Case of Greece, *American Sociological Review*, Vol. 55, No. 2, str. 270-279
- KUVLEVSKY, W. P., OHLENDORF, G. W. (1968): Rural-Urban Comparison of Occupational Orientations of Negro Boys, *Rural Sociology*, University of Wisconsin, Madison, Vol. 33, No. 2 , str.141-152
- KUVLESKY, W. P. (1975): Seoska omladina: sadašnji položaj i prognoza, *Sociologija sela*, br. 49-50, IDIS, Zagreb, str. 176-189, prijevod R. F. Dilić
- LICHTER, T. D., i sur. (1993): Harvesting Human Capital: Family Structure and Education Among Rural Youth, *Rural Sociology*, Vol. 58, No. 1, str. 53-75
- LUTTERMAN, K. (1968): Education and Occupation on Aspirations and Achivment , Session 36 , rukopis
- MARTIĆ, M. (1967): Studenti Zagrebačkog Sveučilišta, Izbor zvanja - Odnos prema studiju - Profesionalna budućnost i životne perspektive, IDIS, Zagreb
- MARUŠIĆ, S. (1986): Profesionalni razvoj, Školske novine, Zagreb
- MENDALIA, N. Z. (1968): Choice of College Major by Contest Mobility, *Sociology of Education*, No. 41, str. 105-121
- NOVOSEL, P. (1969): Pogledi, orijentacije i socijalni položaj srednjoškolske omladine, IDIS, Zagreb
- PLANCK, U. (1983): Landjugendliche werden Erwachsene, Die Nachjugendphase im Landlichen Nestdentsch im Generationneuvergleich, *Institute für Agrar poliologie Hohenheim*
- PLANCK, U. (1960): The Rural Youth of Western Germany, *Rural Sociology* 25 (4), str 442-446
- PORETS, A., i sur. (1968): Professional- Executive Vs. farming as Unique Occupational Choices , *Rural Sociology*, Vol. 33. No. 2, Madison, str.153-159
- RADIN, F. (1986): Vrijednosti i interesi mladih - prilog istraživanju odnosa mladih prema društvenim promjenama , IDIS, Zagreb
- RADIN, F. (red.) (1988): Fragmenti omladine, položaj svijest i ponašanje mladih Hrvatske, IDIS, Zagreb
- SERDAR, V., PREVIŠIĆ, J. (1977): Studenska omladina u Hrvatskoj, Centar za izučavanje obrazovanja, Zagreb
- SEWELL, W. H., ORENSTEIN, A. M. (1965): Community of Residence and Occupational Choice, *The American Journal of Sociology*, The University of Chicago Press Vol. 25, No. 5, str. 551-563

- SEWELL, H. W., SHAN, V. P. (1968): Parents' Education and Children's Educational Aspirations and Achievement, *American Sociological Review*, Vol. 33, No. 2, str. 191-209
- SEWELL, H. W., HALLER, A. O., PORTES, A. (1969): The Education and Early Occupational Attainment Process, *American Sociological Review*, Vol. 34, No. 1, str. 82-91
- SEWELL, W., i sur. (1970): The Education and Early Occupational Status Attainment Process: Replication and Revision, *American Sociological Review*, Vol. 35, No. 6, str. 1014-1027
- SPAETH, J. (1977): Differences in the Occupational Achievement Process between Male and Female College Graduates, *Sociology of Education*, No. 50, July, str. 206-217
- ŠTIMAC, HELENA (1991): O pojmu samoostvarenja u radu, u *Sociološko istraživanje mladih i problema obrazovanja*, IDIS, Zagreb
- ŠVERKO, B., i sur. (1980): Psihosocijalni aspekti izbora obrazovanja i zanimanja, CDD, SSOH, Zagreb

ŽIVOTOPIS-BIOGRAPHY

Đurđica Žutinić rodila se u Zagrebu, gdje je završila osnovnu školu i gimnaziju. Godine 1980. diplomirala je na Poljoprivrednom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Poljoprivredno-ekonomski smjer. Iste godine zaposlila se u Institutu za ekonomiku poljoprivrede, gdje radi i danas. Poslijediplomski studij dovršava 1988. godine na Fakultetu političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu obranom magistarskog rada iz područja sociologije.

Godine 1991. boravila je u Chania, Grčka, u Institutu za agronomске studije mediteranskih zemalja (Certificate of International Centre for Advanced Mediterranean Agronomic Studies). Sljedeće godine sudjelovala je u međunarodnoj školi za ruralne sociologe u Trondheimu, Norveška (Diploma of ESRS 5th School for Rural Sociology). 1993. godine kao stipendista Kellogg Foundation USA boravila je u Salzburgu (Session 308 - Agriculture: Food, Environment and Rural Development). Sudjelovala je s priopćenjem na 7 međunarodnih i dva domaća znanstvena skupa te na nekoliko stručnih skupova.

Samostalno ili kao suautor objavila je 17 znanstvenih članaka u časopisima i zbornicima, koautor je 6 studija i jedan od urednika zbornika (engleska verzija) radova.

Član je European Society for Rural Sociology (key speaker for Croatia), European Association of Agricultural Economist i Hrvatskog agroekonomskog društva.

Napomena: Izvod iz doktorske disertacije obranjene 22. studenoga 1996. godine na Agronomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu

Članovi povjerenstva: Prof. dr. sc. Tito Žimbek
Prof. dr. sc. Vlado Puljiz
Prof. dr. sc. Petar Karoglan